

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 7

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 348 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyulda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Avtosanoat korxonalari marketing strategiyasini takomillashtirish yo'llari	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zayniddinova Umida Djalolovna	
Mamlakat raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda maxsus iqtisodiy zonalar omilidan foydalanish istiqbollari	26
Izbosarov Boburjon Baxriddinovich, Abdurasulov Ravshanbek Xotam o'g'li	
Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institutsional tahlili	32
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili	37
Turgunov Odilbek Maripovich	
Etnografik turizmni tashkil etishning xorij tajribasi	41
I. Axmedov	
Xizmatlar sohasining milliy iqtisodiyotdagi rolini tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari	46
Xusanov Murodjon Sunnatullayevich	
Iqtisodiy o'sish tushunchasi va uning rivojlanish tarixi	54
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirish	59
Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich	
O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlashda oilaviy tadbirkorlikning o'rne	65
Baymanova Mavlyuda Djurayevna	
The Effect of Students' Financial Status on Academic Performance in Uzbekistan	70
Alimov Damirjon Odilovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasida tadbirkorlik faoliyatining o'rne	76
Jusupova Anjim Tansiqbaevna	
Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	82
Sohibjamol Abirkulova	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashdainnovatsion usullardan foydalanish	87
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobi va auditi bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari	92
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi budjetining shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi	97
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
Mamlakat sanoatining barqaror rivojlanishida energosamaradorlikning roli	104
J. J. Yaxshilikov	
Сравнительный анализ состояния сферы услуг в регионах Андижанской области	109
Мусабоев Рустам Алижонович	
Hududlarda aholi bandligini oshirish va kambag'allikni qisqartirishda ishlab chiqarish sanoatining o'rne (Qashqadaryo viloyati misolida)	114
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Baxronov Baxriddin Najmiddinovich	
Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini takomillashtirish yo'llari	118
Ermatov Utkirbek Baxodirjonovich	

Развитие цифровой экономики в Узбекистане, ее плюсы и минусы	122
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи, Мамбетова Мадина Зоҳид кизи, Алижонов Малика Алижон кизи, Хакимова Нигора Бахтиёрвна	
Investment Management is an Important Factor of Economic Development.....	127
Yuldasheva G. A., Ziyayev Dilshodjon	
O'zbekistonda moliyaviy texnologiyalar sanoatining rivojlanish istiqbollari.....	130
Rustamov Jasurbek Ravshanbek o'g'li	
Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi loyihalarni moliyalashtirish.....	136
To'irov Yunus Alamovich	
Operatsion faoliyatni boshqarishda strategiya tushunchasiga bo'lgan yondashuvlarning shakllanishi.....	143
Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich	
Ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ta'lim sifati va samaradorligini ta'minlash.....	148
Xusniddinov Yorqinjon Muxiddin o'g'li	
Budjet tashkilotlarida pul mablag'lari nazorat qilishni rivojlantirish yo'llari.....	152
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
QQS ma'murchiligining yevropa tajribasi.....	157
Bisenbayev Sharyar Kuanishbayevich	
O'zbekistonda soliq yukiga ta'sir etuvchi omillar tahlili	162
Nasimov Ravshanjon Azimovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida muqobil energiya vositalaridan foydalanib ma'lumot almashinish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalari	170
Ashurov Azizbek Ergash o'g'li, Janzakov Bekzot	
Analysis of the theoretical foundations of sustainable economic development at regional level	175
Khudayorova Munira Omonboy kizi	
Soliq ma'murchiligida joriy etilgan jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish yo'llari	182
Muxtorov Zokir Sayfulla o'g'li, Karimov Ilhom Anorboy o'g'li, Homidov Asrorbek Tohirjon o'g'li, Axmedova Shoxista G'ayrat qizi	
Sirdaryo viloyatining investitsiya muhiti zamonaviy rivojlanish tendensiyalari	187
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna	
Transformatsiyalash jarayonida tijorat banklarining kreditlash faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	191
Razzoqov Bexzod Gofurovich	
Modern trends in assessing the impact of industrial development on the environment.....	196
Turg'unov Jasurbek Alimardon o'g'li	
Pul oqimlarini guruhlash mezonlari bo'yicha tasniflashni kengaytirish.....	202
Atamurodov Saidmurod Yaxyoevich	
Iqlim o'zgarishlari va uning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirining ilmiy-nazariy tahlili	208
Ashrafjon Elov	
Soliqlarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati	214
Abramatov Eldor Toshmamatovich, Alimov Abduraxon Alxamiddin o'g'li, Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li, Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Tijorat banki daromadlari - moliyaviy barqarorlikni omili sifatida.....	218
Umarov Davron Shavkatovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxona barqarorligini boshqarishning o'ziga xos xususiyatlari	223
Masharipova Manzura Alimbayevna, Rahimov Mirjalol Sultonboy o'g'li	
Innovatsion yondashuvlar asosida chakana savdoni rivojlantirish yo'nalishlari.....	227
Saparova Mohira Alisher qizi, Abdullayev Ilyos Sultanovich	

Experience of foreign countries in youth labor market research	231
Asqarova Muhabbat Ibraximovna	
Xorij mamlakatlarida ijtimoiy tibbiy sug'urta badallari qiymatlarini taqqoslash	235
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
O'zbekistonda alkogol va tamaki mahsulotlari ishlab chiqarilishi hamda realizatsiya qilinishi tahlili	241
Eshmatov Sirojiddin Tog'aymurodovich	
Oliy ta'lim muassasalarini xalqaro tasnifining vujudga kelishi ilg'or tajribalari	247
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран.....	253
Буранова Лола Вахобовна	

XORIY MAMLAKATLARIDA IJTIMOIY TIBBIY SUG'URTA BADALLARI QIYMATLARINI TAQQOSLASH

Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi
O'zMU, "Makroiqtisodiyot" kafedresi dotsenti, PhD

Annotatsiya: Maqolada xorij mamlakatlarida aholining daromadlaridan ushlab qolingani ijtimoiy tibbiy sug'urta badallari bazasi va stavkalari solishtirildi.

Kalit so'zlar: tibbiy yordamni moliyalashtirish; majburiy tibbiy sug'urta; badallar; norasmiy bandlik; yashirin iqtisodiyot; naqd pulsiz operatsiyalar bo'yicha maqsadli soliq.

Abstract: The article compares the base and rates of social health insurance contributions withheld from household income in foreign countries.

Key words: health care financing; MHI; contributions; informal employment; shadow economy; earmarked tax on non-cash transactions.

Аннотация: В статье сравниваются база и ставки взносов социального медицинского страхования, удерживаемых из доходов населения в зарубежных странах.

Ключевые слова: финансирование медицинской помощи; обязательное медицинское страхование; взносы; неформальная занятость; теневая экономика; целевой налог с безналичных транзакций.

KIRISH

Xorij mamlakatlarda sog'liqni saqlash harajatlarida aholining shaxsiy to'lovlari ulushi oshib ketishining sabablaridan biri – majburiy tibbiy sug'urta badallarining bazasi, deya qaralmoqda. Majburiy tibbiy sug'urta badallari bazasini kapital va ijaradan olinadigan daromaddan chegirib tashlash hisobiga oshirish, shuningdek, badal stavkasini oshirish va yoki sug'urtalovchilarning barcha toifalari uchun tenglashtirish muammoning an'anaviy yechimi bo'lishi mumkin. Biroq, mamlakatlarda norasmiy bandlik va yashirin iqtisodiyot ko'lamini hisobga olgan holda, aholi daromadidan ushlab qolingani majburiy tibbiy sug'urta badallarini naqd pulsiz moliyaviy operatsiyalar va hisobvaraqlarga naqd pul olish va kiritish operatsiyalari orqali amalga oshiriladigan universal maqsadli soliqlar bilan almashtirish yanada tizimli va innovatsion yondashuv, deb hisoblashadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

O'zbekistonda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish va sug'urta xizmatlar bozorini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari D.A.Raxmonov, O.R.Rayimberdiyeva, G.A.Qosimova, O'.D.Rajabov, A.S.Nurillayev, X.M.Shennayev, Z.X.Bazarovlarning ilmiy asarlarida [1] tadqiq etilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida guruhlashtirish, abstrakt-mantiqiy fikrlash va qiyosiy taxlil usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xorij mamlakatlarda umumiy va joriy sog'liqni saqlash harajatlarida (out-of-pocket - OOP, %) uy xo'jaliklarining shaxsiy tibbiy harajatlarining yuqori ulushi bilan bog'liq. Agar Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkilotining (IHTT) rivojlangan mamlakatlarida 2020-yilda tibbiy yordam kafolatlarini moliyalashtirish samaradorligining ushbu ko'rsatkichi o'rtacha 16,61 % ni tashkil etgan bo'lsa, Rossiya Federatsiyasida aholi joriy sog'liqni

saqlash joriy harajatlarning 27,76 % ini shaxsiy harajatlardan to'laydi. Ammo shuni ta'kidlash joizki, 2019-yilda bu ko'rsatkich 36,57% ni tashkil etdi, bu pasayish 2020-yilda COVID-19 pandemiyasi davrida qat'iy cheklovchi choralar tufayli yuzaga keldi, fuqarolar davlat yordamiga o'tdilar, xuddi shunday pasayish Evropada kuzatildi, ammo Rivojlangan mamlakatlarda pasayish 3,5% dan oshmadi, o'rtacha qiymat 17,81% ni tashkil etdi [2].

IHTT ning rivojlangan davlatlarining milliy sog'liqni saqlash hisoblari ma'lumotlari asosida HF.1 sxemasi-ning byudjet tuzilmasi: (sog'liqni saqlashni davlat va majburiy moliyalashtirish sxemalari) bo'yicha, uning HF.1.1 dagi tarkibiy ulushlari (%) sxema (markaziy hukumat sxemalari va mintaqaviy / mahalliy hukumat sxemalari) va badal bilan moliyalashtiriladigan HF.1.2 sxemasi (ijtimoiy tibbiy sug'urta sxemasi), shuningdek, joriy sog'liqni saqlash harajatlarda aholining cho'ntagidan tashqari tibbiy harajatlar ulushi kabilar bo'yicha ma'lumotlar tahlili o'tkazildi.

Daromad manbalari to'g'risidagi ma'lumotlar aholining shaxsiy tibbiy harajatlarning joriy sog'liqni saqlash harajatlardagi ulushi bilan solishtirildi (OOP, %). Tahlillarga ko'ra, rivojlangan IHTT mamlakatlari 2 guruhga bo'lingan: tibbiy kafolatlarni sug'urta mukofotlari orqali moliyalashtirish ustun; tibbiy kafolatlarni umumiy soliqlar hisobidan moliyalashtirish ustuvor bo'lgan mamlakatlar (1, 2-jadvallar).

Keyinchalik, soliq qonunchiligi, ijtimoiy sug'urta tizimlarining rasmiy veb-saytlari manbalar ma'lumotlari tahlili o'tkazildi. Ushbu rivojlangan mamlakatlarda qo'llaniladigan sug'urta mukofotlari stavkalarini aniqlashtirish va baholash uchun sug'urtalanganlarning: ish haqi, o'z-o'zini ish bilan ta'minlash va yakka tartibdagi tadbirkorlik, ijara va kapitaldan olingan daromadlar, shuningdek, yoshga doir nafaqalar ham tahlil qilindi. Olingan ma'lumotlar 3-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. Sog'liqni saqlash kafolatlarini sug'urta badallari: HF.1 majburiy (davlat) sxemasi daromadlarida soliqlar (HF.1.1) va sug'urta badallari (HF.1.2) ning ulushi orqali yetarli yoki sezilarli darajada moliyalashtirgan IHTT davlatlarining rivojlanishi. [2-9]

Davlatlar nomi	OOP, % 2019	HF.1.2/HF.1.1	HF.1 daromadining % lari				
			2000	2005	2010	2015	2020
Estoniya	24,07	Badalar	-	80,6	79,6	79,7	69,9
		Soliqlar	-	18,3	17,6	19,9	30,0
Janubiy Koreya	30,25	Badalar	60,8	61,9	66,1	66,2	66,0
		Soliqlar	32,0	34,2	31,3	31,2	31,5
Niderlandiya	10,57	Badalar	79,1	70,3	53,5	52,2	46,1
		Soliqlar	20,7	29,5	28,6	29,0	34,9
Germaniya	13,48	Badalar	86,9	83,8	72,1	75,5	73,7
		Soliqlar	12,2	15,6	18,3	15,5	18,2
Gretsiya	34,64	Badalar	-	61,1	56,3	51,7	54,4
		Soliqlar	-	38,9	43,7	48,3	45,6
Isroil	11,83	Badalar	-	-	57,4	60,4	69,4
		Soliqlar	-	-	26,778	25,1	21,7
Sloveniya	11,66	Badalar	-	-	-	66,2	60,6
		Soliqlar	-	-	-	7,1	16,2
Slovakiya	19,16	Badalar	-	-	-	-	72,4
		Soliqlar	-	-	-	-	27,6
Polsha	20,44	Badalar	-	-	86,2	86,4	86,4
		Soliqlar	-	-	13,8	13,6	13,6
Litva	32,27	Badalar	-	-	-	58,2	57,0
		Soliqlar	-	-	-	40,2	40,9
Yaponiya	12,93	Badalar	-	-	-	49,7	-
		Soliqlar	-	-	-	50,3	-
Chexiya	14,09	Badalar	-	-	-	-	58,2
		Soliqlar	-	-	-	-	41,5
Lyuksemburg	9,62	Badalar	-	-	-	57,0	-
		Soliqlar	-	-	-	42,9	-
Avstriya	17,91	Badalar	-	-	-	-	48,2
		Soliqlar	-	-	-	-	51,8
Belgiya	18,98	Badalar	-	38,8	37,8	36,4	31,8
		Soliqlar	-	48,1	50,3	52,4	59,8
Fransiya	9,46	Badalar	74,9	75,3	74,6	-	-
		Soliqlar	5,0	4,9	5,0	-	-
O'rtacha OOP, %	18,21						

Shunday qilib, sog'liqni saqlashni soliq bilan moliyalashtiradigan mamlakatlar orasida eng yomon OOP ko'rsatkichlari Latviya (32,09%) va Portugaliya (27,8%), sug'urta modeliga ega bo'lgan mamlakatlar orasida esa - Gretsiya (33,44%), Litvada (28,69%).) va Janubiy Koreya (27,75%); bu Rossiya Federatsiyasiga qaraganda deyarli bir xil va hatto sezilarli darajada yuqori hamdir.

O'z navbatida, tibbiy kafolatlarining soliq modeliga ega bo'lgan mamlakatlarda sog'liqni saqlashni moliyalashtirishda OOP sug'urta mablag'lari bo'lgan mamlakatlar orasida esa eng kam rol o'ynaydi. Uning ulushi AQSH da (9,89%), Irlandiyada (10,5%) va Yangi Zelandiyada (11,58%), Lyuksemburgda (8,45%), Frantsiyada (8,94%) va Niderlandiyada (9,32%).

2-jadval. Umumiy soliqlar orqali sog'liqni saqlash kafolatlarini imtiyozli moliyalash bilan ta'minlangan IHTT mamlakatlari [2-9]

Davlat nomi	OOP, %*, 2019	HF.1.2/HF.1.1	HF.1 daromadining % lari				
			2000	2005	2010	2015	2020
Finlandiya	17,42	Badalar	15,5	10,9	10,4	10,3	7,6
		Soliqlar	83,3	87,9	88,1	88,3	91,9
Shvetsiya	13,71	Badalar	0	0	0	0	0
		Soliqlar	100	100	100	100	100
Irlandiya	11,83	Badalar	-	-	-	0,4	0,7
		Soliqlar	-	-	-	99,6	99,3
Italiya	23,46	Badalar	-	-	-	0	0
		Soliqlar	-	-	-	100	100
Ispaniya	21,76	Badalar	-	-	-	0,3	0,2
		Soliqlar	-	-	-	99,7	99,8
Portugaliya	30,61	Badalar					3,5
		Soliqlar					96,5
Kanada	15,04	Badalar	-	-	2,0	2,0	1,7
		Soliqlar	-	-	98,0	98,0	98,3
Latviya	35,23	Badalar	-	-	-	-	0
		Soliqlar	-	-	-	-	99,7
Avstraliya	14,69	Badalar	-	-	-	0	-
		Soliqlar	-	-	-	98,6	-
Yangi Zelandiya	12,15	Badalar	8,6	9,0	-	-	-
		Soliqlar	81,2	79,0	-	-	-
Buyuk Britaniya	16,39	Badalar	0	0	0	0	0
		Soliqlar	99,8	99,8	99,8	99,8	99,8
Daniya	13,79	Badalar	-	-	0	0	0
		Soliqlar	-	-	100	100	100
Norvegiya	13,92	Badalar	-	-	-	-	12,0
		Soliqlar	-	-	-	-	87,9
AQSh	11,33	Badalar	33,2	28,2	23,5	14,4	13,3
		Soliqlar	66,8	71,8	76,6	47,5	53,6
O'rtacha OOP, %	17,79						

Ushbu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, daromad manbasini tanlashning o'z-o'zidan, umumiy soliqlar yoki uy xo'jaliklari daromadiga sug'urta badallari tibbiy kafolatlarini moliyalashtirish samaradorligi mezonini sifatida sog'liqni saqlash joriy harajatlardagi aholining majburiy shaxsiy tibbiy to'lovlari ulushiga deyarli ta'sir qilmaydi.

Ijtimoiy tibbiy sug'urta badallari bazasini o'rganish va taqqoslash natijalari shuni ko'rsatdiki, IHTTning taqqoslash o'tkazilgan mamlakatlarida bu baza, Rossiya Federatsiyasiga qaraganda ancha kengroq: badallar nafaqat xodimlarning ish haqi, balki yakka tartibdagi tadbirkorlik va o'z-o'zini band qilish (Rossiyaning MTS tizimida bo'lgani kabi) daromadidan ham, shuningdek, kapital daromaddan, renta va ko'plab mamlakatlarda hatto keksalik pensiyalaridan, ya'ni nafaqat faol, balki qo'shimcha norasmiy daromadlardan ham ushlab qolinadi.

3-jadval. Rossiya Federatsiyasi va IHTT ning rivojlangan davlatlarida ijtimoiy (majburiy) tibbiy sug'urtaning badal stavkasi, qaramog'idagilar sonini hisobga olmaganda o'rtacha daromad % lari [2-9]

Davlatlar nomi	Ish haqi	O'z-o'zini ish bilan ta'minlash va yakka tartibdagi tadbirkorlikdan olingan daromadlar	Kapital va rentadan olingan daromadlar	Keksalik nafaqasi
Rossiya Federatsiyasi	5,1	1,48-2,22	0	0
Germaniya	14,6	14,6	14,6	14,6
Slovakiya	14,0	14,0	0	0
Chexiya	13,5	50 % daromaddan 13,5	50 % daromaddan 13,5	0
Estoniya	13,0	13,0	13,0	13,0
Sloveniya	12,92	12,92	12,92-18,78	5,59
Yaponiya	O'rtacha stavka 10,0	Stavka aholi xo'jaligidagi odam soniga qarab hisoblanadi		
Fransiya	9,2	9,2	9,2	6,6
Polsha	9,0	4,9-9,0	4,9-9,0	9,0
Avstriya	7,65	6,8	6,8	5,1
Gretsiya	7,1	6,95	6,95	6,0
Janubiy Koreya	7,09	Oylik badal = daromad va mulkning baholanish ballari x ballning bahosi (208,4 von)		
Niderlandiya	6,68	5,43	5,43	5,43
Lyuksemburg	6,1	6,1	6,1	5,6
Isroil	3,1-5,0	3,1-5,0	3,1-5,0	0
Litva	6,98	6,98	6,98	0
Belgiya	7,35	Oshkora rasmiy ma'lumotlar topilmadi		3,55

Shu bilan birga, Rossiya Federatsiyasida majburiy tibbiy sug'urta badallari bazasini baholashda (rasmiy ravishda ishlaydigan ishchilarning ish haqi badallariga asoslanadi) Rossiyaning yashirin iqtisodiyoti va norasmiy bandlik ko'lamini hisobga olish kerak (4-jadval). Shunday qilib, Rossiya Federatsiyasida ish haqi bo'yicha majburiy tibbiy sug'urta badallarining bazasi rivojlangan IHTT mamlakatlariga qaraganda – 20% ga past va bu majburiy tibbiy sug'urta tizimining daromadlarini yanada cheklaydi. Yashirin iqtisodiyot va norasmiy bandlik ko'lamining tibbiy kafolatlarni moliyalashtirish bo'yicha sug'urta tizimlari daromadlariga sezilarli ta'siri, istisnosiz, sug'urta modeliga ega bo'lgan barcha rivojlangan OECD mamlakatlari va OOP ulushining eng yomon ko'rsatkichlariga ega ekanligi bilan tasdiqlanadi (Gretsiya, Janubiy Koreya, Litva) YalMda yashirin iqtisodiyotning katta ulushiga ega, mos ravishda 27,06; 25,70 va 25,15%. Shu bilan birga, tadqiqot ma'lumotlariga ko'ra, Janubiy Koreyadagi OOP ning yuqori darajasiga ushbu mamlakatning a omilini minimallashtirishga qaratilgan innovatsiyalari yashirin iqtisodiyot va norasmiy bandlik-mulk ballari asosida hisoblangan mukofotlar bilan maishiy sug'urtalovchilarga aylanishiga unchalik ta'sir qilmaydi.

4-jadval. Rossiyada va IHTT ning rivojlangan mamlakatlarida yashirin iqtisodiyot va norasmiy bandlik [2–9]

Davlatlar nomi	1991–2015 ^a -yillar uchun MIMIC usuli bo'yicha hisoblangan yashirin iqtisodiyotning YalMdagi ulushini o'rtacha baholash, %	Norasmiy bandlik, band aholining foizi, 2018 ^b
Rossiya	38,40	35,9
IHTTning rivojlangan mamlakatlari, o'rtacha	16,90	10,34
Shvetsiya	13,28	8,2
Slovakiya	15,33	16,7
Gretsiya	27,06	32,8
Germaniya	11,97	10,2
Belgiya	20,57	13,5
Ispaniya	24,52	27,3
Italiya	24,95	19,0
Finlyandiya	13,49	6,3
Portugaliya	21,88	12,1
Latviya	22,23	13,2
Vengriya	25,23	12,2
Norvegiya	14,07	7,4
Chexiya	14,83	9,2
Avstriya	8,93	10,0
Estoniya	23,80	6,9
Yaponiya	10,41	18,7
Fransiya	14,08	9,8
Islandiya	14,20	4,9
Sloveniya	24,09	5,0
Janubiy Koreya	25,70	31,5
Buyuk Britaniya	11,08	13,6
Litva	25,15	12,6
AQSh	8,34	18,6
Lyuksemburg	10,67	1,2
Niderlandiya	10,77	9,4
Shveytsariya	7,24	10,4
Daniya	15,19	11,2
Isroil	22,01	ma'lumot yo'q
Irlandiya	13,89	13,5
Avstraliya	12,06	ma'lumot yo'q
Polsha	25,10	38,0
Kanada	13,92	ma'lumot yo'q
Yangi Zelandiya	11,70	ma'lumot yo'q

Xodimlarning ish haqi bo'yicha badallar stavkalarini solishtirganda shuni ta'kidlash mumkinki, IHTT ning rivojlangan mamlakatlarida o'rtacha stavka 9,52% ni tashkil etadi, bu esa Rossiyada soliq stavkasi (5,1%) dan 1,87 barobar ko'pdir.

Agar Lyuksemburg shahar-davlatini hisobga olmasak, Isroil va Litvada maoshlardan ushlab qolingan badallar stavkalari Rossiya ko'rsatkichlariga eng yaqin – mos ravishda 5,1; 5,0 va 6,98% ni tashkil etadi.

Boshqacha qilib aytganda, Litvada, xuddi Rossiyada bo'lgani kabi, badallarniing past stavkasi katta yashirin iqtisodiyot sektori bilan birlashtirilgan va bu tabiiy ravishda Litvada OOP ko'rsatkichi IHTT ning rivojlangan davlatlari orasida eng yuqori ko'rsatkichlardan biri bo'lishiga olib keladi. O'z navbatida, Isroilda OOP darajasi IHTT

mamlakatlari uchun oʻrtacha koʻrsatkichdan bir oz yuqoriroq va Rossiya bilan taqqoslanadigan past stavkasi Rossiyaga nisbatan yashirin iqtisodiyotning kichikroq koʻlami va badallarning kengroq bazasi bilan qoplanadi. Isrolda nafaqat xodimlarning, balki ish bilan band va yakka tartibdagi tadbirkorlarning ish haqi, kapital va renta daromadlaridan ham ushlab qolinadi.

Oʻz navbatida, Rossiya Federatsiyasida oʻz-oʻzini ish bilan band boʻlgan aholining oʻsib borayotgan iqtisodiy faol guruhining daromadlari boʻyicha majburiy tibbiy sugʻurta badallari stavkasi IHTT ning rivojlangan mamlakatlarga qaraganda bir necha baravar past. Nihoyat, Rossiya Federatsiyasida yakka tartibdagi tadbirkorlarning daromadlaridan undiriladigan MTS badallari, yakka tartibdagi tadbirkorlar, qoida tariqasida, ijtimoiy tibbiy sugʻurtaga mutanosib ravishda badal toʻlaydigan IHTT ning rivojlangan davlatlaridan farqli oʻlaroq, qatʼiy (yaʼni regressiv) xususiyatga ega. IHTT davlatlarida tadbirkorlar ijtimoiy sugʻurta badallarini daromadlariga proporsional ravishda toʻlashadi.

XULOSALAR VA TAKLIFLAR

1. Tibbiy kafolatlarni moliyalashtirish manbasini tanlash: umumiy soliqlar yoki aholi xoʻjaliklari daromadlaridan sugʻurta badallari, joriy sogʻliqni saqlash harajatlarda aholi xoʻjaliklarining shaxsiy tibbiy harajatlari ulushiga deyarli taʼsir qilmaydi. Bundan ham katta ahamiyatga ega sogʻliqni saqlash kafolatlarini umumiy soliqlar va sugʻurta mukofotlari bilan moliyalashtiradigan mamlakatlarda joriy sogʻliqni saqlash harajatlarda aholi xoʻjaliklarining choʻntagidan olinadigan tibbiy harajatlarning ulushiga yashirin iqtisodiyot va norasmiy bandlik koʻlami sezilarli taʼsir koʻrsatadi.

2. Sugʻurta modelidan foydalanadigan IHTT ning rivojlangan mamlakatlari bilan taqqoslaganda, Rossiyaning majburiy tibbiy sugʻurtasi boʻyicha badallar bazasi sezilarli darajada kam baholanadi: bir tomondan, ijara va kapitaldan olinadigan daromadlar uchun majburiy tibbiy sugʻurta badallarini toʻlashdan ozod qilinganligi sababli, boshqa tomondan, keng koʻlamli norasmiy bandlik va Rossiyaning yashirin iqtisodiyoti tufayli, bu hissa bazasini sezilarli darajada kamaytiradi (free-rider).

3. Rossiya Federatsiyasida faqat yakka tartibdagi tadbirkorlar va yakka tartibdagi tadbirkorlarning ish haqi va daromadlaridan ushlab qilingan majburiy tibbiy sugʻurta badallari stavkasi ham IHTT ning rivojlangan mamlakatlarga qaraganda ancha past.

4. Katta miqyosdagi yashirin iqtisodiyot va norasmiy bandlik sharoitida majburiy tibbiy sugʻurta badallarining ham bazaviy, ham stavkalarining keng miqyosda cheklanishi moliyalashtirish tizimining Rossiya Federatsiyasi fuqarolari uchun tibbiy kafolatlar samaradorligi pastligining asosiy sababi boʻlsa ham muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Raxmonov D.A. Oʻzbekistonda ijtimoiy sohani moliyalashtirishning metodologik asoslarini takomillashtirish. Fan. dokt. (DSc) diss. avtoref. – T.: “Akademiya nashirlik markazi”, 2018. – 71 b.
2. ВОЗ. Наличные расходы в процентах от текущих расходов на здравоохранение (CHE) (%). URL: <https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/out-of-pocket-expenditure-as-percentage-of-current-health-expenditure>.
3. Гренадерова М.В., Борисова С.С. Сравнительный анализ отчислений на социальные нужды в России, в США и в Европе // Вестник алтайской академии экономики и права. 2020. № 9. С. 226–232.
4. Сисигина Н.Н. Финансовое обеспечение современных страховых систем здравоохранения // Финансовый журнал. 2017. № 1. С. 77–90.
5. Федеральная налоговая служба. Официальный сайт URL: https://www.nalog.gov.ru/rn77/yul/str_vznos.
6. Федеральная налоговая служба. Налог на профессиональный доход. URL: <https://npd.nalog.ru>.
7. Взносы: Федеральное министерство здравоохранения Германии. URL: <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/beitraege.html>.
8. Какова сумма моих взносов, подлежащая уплате? Deutsche Rentenversicherung. URL: <https://www.deutsche-rentenversicherung.de/DRV/DE/Rente/In-der-Rente/Kranken-und-Pflegeversicherung-der-Rentner/kranken-und-pflegeversicherung-der-rentner.html#:~:text=Der%20allgemeine%20Beitragssatz%20zur%20Krankenversicherung,alle%20Krankenkassen%2014%2C6%20Prozent>.
9. Руководство по применению минимального авансового платежа: Министерство здравоохранения Словакии URL: <https://www.health.gov.sk/?Minimalne-poistne-1-1-2023>.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

